

RECENZJE, NOTY, SPRAWOZDANIA

Sprawozdanie z cyklu seminariów Centrum Interdyscyplinarnych Studiów Konstytucyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego

Centrum Interdyscyplinarnych Studiów Konstytucyjnych (dalej: „CISK” lub „Centrum”), od niedawna działające na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego¹, zorganizowało cztery seminaria naukowe w formie telekonferencji internetowych. Dzięki tej charakterystycznej dla czasu pandemii COVID-19 zdalnej formie komunikacji udało się zgromadzić duże grono uczestników seminariów z kraju i zagranicy, zaprosić do udziału w nich wybitnych naukowców z różnych ośrodków akademickich, a także przeprowadzić interesujące dyskusje w gronie badaczy, którym trudno byłoby się tak licznie spotkać na seminariach przeprowadzanych w sposób tradycyjny.

Pierwsze seminarium CISK odbyło się w czwartek 21 maja 2020 r. Uczestniczyli w nim członkowie i współpracownicy CISK, a także naukowcy wchodzący w skład Rady Programowej². Referat poświęcony pro-

1 CISK zostało utworzone zarządzeniem nr 17 Rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 30 stycznia 2020 r. w sprawie zmian w strukturze organizacyjnej Wydziału Prawa i Administracji UJ, < https://bip.uj.edu.pl/documents/1384597/144232187/zarz_17_2020.pdf/79d401b8-f0cc-47be-8883-fe986f42a47d >, dostęp: 18 sierpnia 2020 r.

2 CISK tworzą jego członkowie: dr hab. Monika Florczak-Wątor, prof. UJ (Kierownik Centrum); dr hab. Andrzej Grabowski, prof. UJ (Zastępca Kierownika); dr hab. Agnieszka Barczak-Oplustil; dr Justyna Holocher; dr Monika Kawczyńska; dr Marcin Krzemiński; dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ; dr Bogumił Naleziński. W skład Rady Programowej wchodzi: prof. dr hab. Stanisław Biernat; prof. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki; dr hab. Piotr Mikuli, prof. UJ; prof. dr hab. Krzysztof Pleszka; prof. dr hab. Grażyna Skąpska;

blematyce ewolucji zasady podziału władzy w kontekście funkcjonowania sądownictwa konstytucyjnego wygłosił członek Centrum dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ. Zarówno sam referat, jak i przeprowadzona dyskusja dotyczyły m.in. kwestii pozycji ustrojowej sądownictwa konstytucyjnego, którego monteskiuszowska doktryna podziału władzy nie obejmowała, pojmowania podziału władzy w kontekście brytyjskiej teorii suwerenności parlamentu, francuskiej koncepcji umowy społecznej J.J. Rousseau i woli powszechnej – gdzie również nie ma miejsca na pozaparlamentarną kontrolę ustaw. Zdaniem referenta najtrudniejsza i zarazem najbardziej sporna z teoretycznego punktu widzenia jest kwestia utożsamiania zasady podziału władzy z równowagą władz, która ma charakter dynamiczny, a włączenie sądownictwa konstytucyjnego do tego mechanizmu istotnie wpływa na możliwość jej zachowania. Dyskutanci zgodzili się z tezą referenta, że sądownictwo konstytucyjne może posiadać zróżnicowany, większy lub mniejszy wpływ na równowagę władz. W dyskusji poruszono też problemy ogólnej pozycji sądownictwa konstytucyjnego w systemie organów państwa, liczebności i sposobu kształtowania składu osobowego sądów konstytucyjnych, a także pojawiających się niekiedy rozdzźwięków między potrzebą utrzymania równowagi władz a ochroną praw jednostki.

Seminarium inaugurujące działalność Centrum na forum zewnętrznym odbyło się w czwartek 4 czerwca 2020 r. Referat wygłosił członek korespondencyjny PAN, prof. zw. dr hab. Jerzy Zajadło – prawnik i filozof z Uniwersytetu Gdańskiego. Tematem jego wystąpienia był dorobek prawny starożytnych Greków i możliwości jego wykorzystania w odniesieniu do współczesnych sporów konstytucyjnych³. Referent wskazał na szersze tło sporów prawnych, wynikające z faktu, że prawo jest częścią kultury i błędem jest ograniczanie się w poszukiwaniu źródeł współczesnej europejskiej kultury prawnej do starożytnego Rzymu, bowiem

prof. dr hab. Arkadiusz Sobczyk; dr hab. Andrzej Światłowski, prof. UJ; prof. dr hab. Piotr Tuleja i prof. dr hab. Włodzimierz Wróbel. Stałymi współpracownikami Centrum są studenci i doktoranci na WPiA UJ: Paweł Daroszewski, Wojciech Firek, Jakub Gawron, Kacper Koman, mgr Cyprian Liske, mgr Magdalena Michalska, Maciej Nebeling, mgr Paula Nowak, Paulina Jabłońska, Mikołaj Słomka i Ziemowit Syta.

3 „Demos, nomos, epieikeia. Czego we współczesnych sporach konstytucyjnych możemy się nauczyć od starożytnych Greków?”. Nagranie wideo seminarium dostępne jest pod adresem < https://youtu.be/k7o_pihzL3s >, dostęp: 18 sierpnia 2020 r., natomiast pisemna wersja referatu została zamieszczona w bieżącym numerze Przeglądu Konstytucyjnego.

wiele pojęć z zakresu prawa i polityki pochodzi ze starożytnej Grecji, gdzie w tzw. systemie ateńskim udało się harmonijnie połączyć demokrację bezpośrednią, rządy prawa i sprawiedliwość sądową. W dyskusji po referacie wzięli udział m.in. Michał Araszkiewicz, Andrzej Bisztyga, Monika Florczak-Wątor, Leszek Garlicki, Sebastian Kubas, Ryszard Piotrowski, Grażyna Skąpska oraz Marek Zirk-Sadowski.

Kolejne „czwartkowe” seminarium CISK pt. „Czy sąd konstytucyjny tworzy prawo?” odbyło się 18 czerwca 2020 r. Jego przedmiotem była dyskusja zagadnień przedstawionych w monografii *Oddziaływanie sądu konstytucyjnego na porządek prawny Austrii, Niemiec i Polski*⁴, poprzedzona wprowadzeniem wygłoszonym przez jej redaktorów – dr. Piotra Czarnego i dr hab. Moniki Florczak-Wątor, prof. UJ. Wskazano, że chociaż zgodnie z Kelsenowskim modelem negatywnego prawodawcy podstawową rolą sądów konstytucyjnych jest zapewnienie nadrzędności konstytucji, co powinno sprowadzać ich aktywność do eliminowania z porządku prawnego norm niekonstytucyjnych, to jednak sądy konstytucyjne niejednokrotnie pozytywnie oddziałują na porządek prawny zarówno na poziomie konstytucji, jak i aktów podkonstytucyjnych, w szczególności ustaw zwykłych. Często dochodzi nawet do sytuacji, w której sądy konstytucyjne *de facto* zaczęły doprecyzowywać i rozwijać przepisy konstytucji w drodze ich twórczej wykładni, zwłaszcza w przypadku rekonstrukcji wzorca kontroli konstytucyjności, a także modyfikować znaczenie przepisów ustawowych przy niezmiennym ich brzmieniu. Referenci w swoich wystąpieniach zwracali uwagę na to, że działalność sądów konstytucyjnych wiąże się także z kwestią „żywności” konstytucji, to znaczy wyprowadzania z jej treści odpowiedzi na pytania, jakie stawia zmieniająca się rzeczywistość społeczna i polityczna. Mechanizmy te zostały zilustrowane konkretnymi przykładami zaczerpniętymi z orzecznictwa sądów konstytucyjnych trzech państw, których dotyczyła przedstawiona w trakcie seminarium książka. W dyskusji uczestnicy seminarium zwracali uwagę na problem aktywizmu sędziowskiego i trudności związane z precyzyjnym zdefiniowaniem i opisaniem zjawiska rozwijania prawa (niem. *Rechtsforbildung*) przez sąd konstytucyjny.

Kolejne seminarium CISK odbyło się 2 lipca 2020 r. Wykład gościnnie pt. „Sądy polskie: neutralizacja, absorpcja, sanacja” wygłosił prof. zw.

4 *Oddziaływanie sądu konstytucyjnego na porządek prawny Austrii, Niemiec i Polski*, red. M. Florczak-Wątor, P. Czarny, Kraków 2020.

dr hab. Leszek Garlicki, były sędzia TK i ETPC⁵. W referacie wykazano, że obecnie w praktyce polskiego konstytucjonalizmu zarysowały się elementy autorytaryzmu przy zachowaniu pozorów legalizmu, mniej lub bardziej świadomie kontynuujące intelektualne koncepcje rodem z PRL-u. Wymaga to od rządzących ekwilibrystyki prawniczej, co z kolei tworzy napięcie na linii władza polityczna – sądy. Stąd wynikała po stronie władzy politycznej potrzeba neutralizacji sądów – polegającej na ograniczaniu lub wyłączeniu ich zdolności do wykonywania ich funkcji kontrolnej, a następnie absorbcji – typowej dla autorytarnego przekształcania aparatu państwowego, polegającej na nasyceniu sądów, poczynając od ich kierownictwa, kadrami lojalnymi wobec władzy politycznej (zwłaszcza w przypadku sądów powszechnych i wojskowych). Charakterystyczne jest także odchodzenie od mechanizmów neutralizacyjnych po przeprowadzeniu absorbcji – aby umożliwić „przejętym” sądom praktyki, jakich oczekuje od nich władza polityczna. To z kolei wpływa na kształtowanie kierunków orzecznich, zgodnych z oczekiwaniami politycznymi. Istnieje też zjawisko neutralizacji zwrotnej: sądy starają się bronić przed podporządkowaniem politykom – jak w przypadku Trybunału Konstytucyjnego, a po absorbcji tego organu – zachęciło to sądy powszechne do szerszego stosowania rozproszonej kontroli konstytucyjności prawa. W przypadku Sądu Najwyższego taka absorbcja była stopniowa, czego skutkiem było rozchwianie zarówno jednolitości orzecznictwa, jak i legalności obsady tego organu. Najbardziej jaskrawym przykładem absorbcji było „przejęcie” Krajowej Rady Sądownictwa, co doprowadziło do zupełnej delegitymizacji organu obecnie funkcjonującego pod tą nazwą. Dlatego aktualna sytuacja sądownictwa polskiego nie spełnia wymagań wynikających z Konstytucji RP, prawa Unii Europejskiej i standardów konwencyjnych, odnoszących się do zagwarantowania jednostce prawa do sądu – co z kolei zmusza do postawienia sobie pytania, w jaki sposób dokonać sanacji sądownictwa. Jeśli zmiana będzie następowała w sposób ewolucyjny, należy pochylić się nad zjawiskiem tzw. legalizmu tranzycyjnego, m.in. rozważając, na ile można odstąpić od ogólnych reguł postępowania celem przywrócenia konstytucyjnego ładu prawnego. Wyjściem mogłoby być usuwanie nielegalności, tzn. odwracanie skutków ekscesów towarzyszących absorbcji sądów, pole-

5 Nagranie wideo seminarium dostępne jest pod adresem < https://youtu.be/IZPq_xSi22I >, dostęp: 18 sierpnia 2020 r.

gających na naruszeniu obowiązujących norm prawnych. Byłoby to działanie najbardziej legitymowane, choć nie zawsze proste do przeprowadzenia. Przykładowo, o ile odwrócenie skutków niekonstytucyjnego obsadzenia Krajowej Rady Sądownictwa nie byłoby skomplikowane, to już kwestia skuteczności podjętych przez nią działań prawnych jest bardziej złożona. To ostatnie dotyczy zwłaszcza wpływu wadliwości tych działań na skuteczność powołania sędziów. Referent doszedł do wniosku, że można zmienić strukturę Sądu Najwyższego, usuwając tzw. Izbę Dyscyplinarną jako ciało niebędące niezbędnym elementem tej struktury, ale już usunięcie Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych spowodowałoby więcej komplikacji, ponieważ wykonuje ona niektóre funkcje immanentnie przypisane do Sądu Najwyższego. Jeśli chodzi o Trybunał Konstytucyjny, to sytuacja – jak zauważył referent – jest równie skomplikowana. Choć w Trybunale Konstytucyjnym jest tylko trzech sędziów-dublerów, a większość składu została legalnie powołana, to jednak problem jest szerszy i sprowadza się do pytania, czy Trybunał Konstytucyjny jest nam w ogóle potrzebny – biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia. Trybunał na pewno wykazał, że jest w stanie chronić konstytucję przez pierwsze dwadzieścia kilka lat istnienia, jest także w stanie bronić się przed absorbcją. Jednak okazało się, że organ ten jest słabym ogniwem w strukturze władzy sądowniczej, ponieważ był w stanie się bronić przed absorbcją krócej niż SN i sądy powszechne, a także – w przeciwieństwie do sytuacji z lat 90. – sądy nauczyły się już bezpośrednio stosować konstytucję i dokonywać rozproszonej kontroli konstytucyjności prawa.

Referent zauważył, że najtrudniejsze pytania dotyczą kwestii związanych ze statusem sędziów powołanych w procedurze dotkniętej wadami prawnymi oraz charakterem prawnym orzeczeń, które ci sędziowie wydają. Orzecznictwo nie zajmuje w tym zakresie zbyt jasnego stanowiska. Sąd Najwyższy doszedł do wniosku, że nie istnieje procedura rozstrzygania o ważności aktów nominacyjnych prezydenta i dlatego uchwała trzech połączonych izb Sądu Najwyższego⁶ nie kwestionuje aktu powołania, ale w ślad za orzeczeniem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej⁷

6 Uchwała składu połączonych Izb: Cywilnej, Karnej oraz Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2020 r., BSA I-4110-1/20.

7 Orzeczenie TSUE z 19 listopada 2019 r., w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18, C-625/18.

przesądziła, że osoby powołane w toku wadliwego postępowania poprzedzającego nominację nie gwarantują jednostce prawa do bezstronnego i niezawisłego sądu – choć uczyniono to w sposób stopniowalny. Odnosząc treść tej uchwały do kwestii sanacji, to wskazuje ona, że w przypadku wadliwych postępowań nominacyjnych trzeba weryfikować poszczególne osoby w sposób zindywidualizowany. Jeśli zaś chodzi o kwestię oceny legalności orzeczeń wydawanych przed tak powołanych sędziów, to problem jest jeszcze bardziej skomplikowany, ponieważ bezpośrednio dotyczy sfery praw i wolności jednostki, która z jednej strony ma prawo do rozstrzygnięcia sprawy przez bezstronny i niezawisły sąd, ale z drugiej strony – ma również prawo oczekiwać stabilności orzeczeń sądowych, a w praktyce te dwa oczekiwania z pewnością mogą się wykluczać. Można tu np. odwołać się do orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Namibii i poszukiwać kryterium rozdziału według spraw normalnego życia codziennego od spraw politycznych⁸. Obecnie trudno wyznaczyć granice pomiędzy tym, co powinno stać się z mocy prawa nieważne, podlegające uchyleniu, a co nie mogłoby być kwestionowane. W dyskusji po referacie wzięli udział m.in. Monika Florczak-Wątor, Ewa Łętowska, Ryszard Piotrowski, Grażyna Skąpska, Piotr Tuleja, Mirosław Wyrzykowski i Marek Zirk-Sadowski.

Realizacja idei interdyscyplinarnych seminariów konstytucyjnych będzie kontynuowana w kolejnym roku akademickim, w niezmienionej formie zdalnych seminariów „czwartkowych”. Szczegółowe informacje dotyczące kolejnych planowanych spotkań znajdują się na stronie internetowej Centrum pod adresem www.cisk.wpia.uj.edu.pl. Tam też dostępne są nagrania i teksty referatów z niektórych seminariów CISK już odbytych.

**Report on the series of seminars
of the Centre for Interdisciplinary Constitutional Studies
of the Jagiellonian University**

Marcin Krzemiński – dr, Katedra Prawa Konstytucyjnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, radca prawny, ORCID: 0000-0002-4959-8846.

8 Opinia doradcza MTS z 21 czerwca 1971 r. w sprawie Namibii.